

דברי רקע ראשוניים / ארו ביטון

אמי אמי

מִכְפָּר הַשִּׁיחִים הַיְרֻקִים בְּיָרֵק אַחַר.
מִזֶּן הַצִּפְרִים הַמְחֻלְבוֹת חֶלֶב מְתוֹק מִכָּל מְתוֹק.
מַעֲרֵשׁ זְמִירֵי אֶלֶף לִילָה וְעוֹד לִילָה.

אמי אמי

שֶׁהֲרִחִיקָה רְעוֹת
בְּאֶצְבָּעוֹת צְרָדוֹת
בְּהִלְקֹאוֹת חֹזָה
וּבְשֵׁם כָּל הָאֲמָהוֹת.

אבי אבי

אֲשֶׁר עָסַק בְּעוֹלָמוֹת
אֲשֶׁר קָדֵשׁ שִׁבְתוֹת בְּעֶרְוֹת נְקִי
אֲשֶׁר הָיָה בְּקִי מֵאִין כְּמוֹהוּ
בְּהִלְכוֹת בֵּית כְּנָסֶת.

אני אני

שֶׁהֲרִחֲקֵתִי עֲצָמִי
רָחֵק אֶל תוֹךְ לְבִי
שֶׁכְּשֶׁהִכַּל הָיוּ יְשָׁנִים
הֵייתִי מְשַׁנֵּן
הֲרִחֵק אֶל תוֹךְ לְבִי
מִסוֹת קִטְנוֹת שֶׁל בֶּן
בִּיהוּדִית
מְרוֹקְאִית.

נושא השיר: השיר "דברי רקע ראשוניים" מציג את ניסיונות הדובר לחשוף את שורשיו – את עברו. שתי דמויות מרכזיות השפיעו בהתנהגותן על עיצוב אישיותו כמבוגר – האם והאב. בשיר באות לידי ביטוי העבר של הורי-הדובר – האם והאב, כשכל אחת מהדמויות מאופיינים ברורים, כביטוי לחשיפת עולמו התרבותי ו"הרקע הראשוני" של הדובר על היותו **היום** בן תרבות המערב. המוטיב החוזר על עצמו (לייט-מוטיב) בין תרבות והרקע הבסיסי והראשוני של הורי הדובר לבין התרבות העכשווית שלו היום הוא הביטוי; ר-ח-ק. להדגשה; בבית האחרון מופיעה המילה בהטיותיה השונות שלוש פעמים: **שֶׁהֲרִחֲקֵתִי; רָחֵק; הֲרִחֵק**. זהו הביטוי השירי המשמעותי שמגדיר את נושא השיר.

שלושת הבתים הראשונים עוסקים בתיאור מאפייני דמויותיהם של האם והאב, והבית הרביעי, האחרון מתאר את דמותו של הדובר, על תחושותיו וחרטותיו, על שהרחיק עצמו מעולמו והרקע הראשוני של תרבותו הבסיסית כפי שהוריו מייצגים אותה. עובדה היא שבסופו של דבר הוא משנן

את המסורת של בן ביהודית מרוקאית... אמירה אירונית, מעין אמירה מתריסה ולעגנית; ש"דברי הרקע הראשונים" של תרבותו המקורית (המרקואית) הם שקובעים ומטביעים את האופי התרבותי האמיתי שלו, גם אם ישנן בעל-פה ופגנים את כל תרבות המערב, וירחיק עצמו **הרחק אל תוך לבי**.

בית א':

בבית הראשון מתוארת האם. היא בה מכפר ששיחיו ירוק, אבל ירוק אחר... כאילו והיא נלקחה מעולם האגדות והפנטזיה. הטבע המתואר בו הוא קסום. העולם שסבב סביב מעוצב באופן אידיאלי כמקום אגדי וחלומי ופארדוקסלי. הכפר, השיחים וקן הציפורים מעניקים ביטחון, משום שהם פרטים קטנים הלקוחים מן המציאות. מצד שני, הצפרים **המְלִיבוֹת הָלָב מְתוֹק**, והרי ידוע לכל שאין הצפרים ועולם העופות בכלל מניבות חלב! זהו אם כן תיאור של מעין גן-עדן. ה"ירוק האחר" של עולם הטבע, והטעם המיוחד "חלב מתוק מכל מתוק" וצליל מיוחד של ערש תרבותו המקורית "**מְעַרְשׁ זְמִירֵי אֶלֶף לִילָה וְעוֹד לִילָה**". האזכור של אגדות "אלף לילה ועוד לילה" מעניק לעולם הילדות נופך של אגדה, אבל גם הבסיס האיתן של תרבות הוריו ושל עצמו.

בית ב': האם מוצגת כמו כל אישה יהודיה כאישה מעשית המגוננת על ילדיה נגד כוחות חיצוניים של שדים ומזיקים באמצעות אמונות טפלות ודרכים פרימיטיביות: הכאה באצבע צרדה, הלקאה על החזה והזכרת שמות האמהות: שרה, רבקה, רחל ולאה. אך על פי שעולם זה הוא ריאלי ומוחשי.

בית ג': האב מופיע בשיר כמי שעולם הרוח היהודי ממלא את הווייתו: "עסק בעולמות... קידש שבתות... היה בקי...". עם זאת, האב הוא גם אדם ארצי ועממי. לכן עיסוקו בקדושה מתבטא גם בשתיית כוסית עראק משובח בשבת כדי להרגיש התרוממות רוח וקדושה. אם כן, חיי המעשה של ההורים יונקים מחיי הרוח, ועולמם הוא עולם שלם, ללא בקיעים. משום כך הם משמשים נושא לגעגועים ולהערכה מצד הבן-הדובר.

בית ד': אצל הבן התנפצה השלמות של חיי ההורים. הוא התרחק מהעולם היהודי-מסורתי בעל השורשים המזרחיים ונמשך דווקא אל עולם התרבות המערבית, ל"מיסות קטנות של באך". כנאמר לעיל, השורש ר.ח.ק, מופיע שלוש פעמים בבית זה, מביע את המהפך שהתחולל בו, את התרחקותו מעולם ההורים. אולם מרדנותו של הבן, שמאס בעולם הוריו התמים והשלם, אינה גורמת לקרע מוחלט. הוא מנסה למזג את שני העולמות המנוגדים זה לזה; את המיסות של באך הוא משנן ב"יהודית מרוקאית".

מבנה השיר ודרכי העיצוב (אמצעים אומנותיים)

השיר בנוי מ-4 בתים. שני הבתים הראשונים מוקדשים לדמות האם – רמז להיותה הדומיננטית בחיי הבן-הדובר. הבית הראשון מוקדש לתיאור עולם הילדות הקסום. הוא מנוסח בשורות ארוכות המעניקות רושם סיפורי והרמוני למציאות האידיאלית המוצגת בו. לעומת זאת, הבעיות שמוצגות בבית השני, מנוסחות בשורות קצרות (וקטועות באמצעות גלישה משורה לשורה) ליצירת רושם של טיפול חד ומהיר ברעות השונות שצצו לעתים. הבית השלישי, המוקדש לאב, מסיט את הדיון לחיי הרוח והמסורת שאפיינו את בית ילדותו של הדובר. האב זוכה לתיאור קצר יחסית – אולי בשל הסתייגותו של הבן מעולם הרוח היהודי-מסורתי-מזרחי, אותו ביקש לזנוח

לטובת העולם החילוני-מודרני-מערבי. בבית האחרון, מציג הדובר את דמותו שלו, כמי שספג את הוויית החיים המיוחדים של ביתו, אך השתמש בה לשם עיצוב עולמו החדש והייחודי. הוא מערב בין השפה ה"יהודית מרוקאית" לבין המיסות הנוצריות של המלחין הידוע יוהאן סבסטיאן באך.

חזרות וניגודים :

החזרה על המלים "אמי, אמי", "אבי, אבי", "אני, אני" תורמת להדגשת חשיבות הדמויות השונות המוצגות בשיר. הדובר מביע את הערכתו לדמויות הוריו שעיצבו במידה רבה את עולמו ואפשרו לו לחתור אל עצמאותו לשם בניית חייו באופן המתאים לו. החזרות מדגישות את חשיבות ההורים, אך לא פחות מכך את חשיבות ה"עצמי" של הדובר המחליט מה לשמור מעברו ובמה לבחור לקראת עתידו.

החזרה על השורש ר.ח.ק בבית האחרון ("הרחקתי", "הרחק", "הרחק") ממחישה את החלטתו של הדובר לנטוש את ערכי העולם הישן לטובת אפשרויות העולם החדש. הוא מעריך מאוד את הוריו, אך מדגיש את התרחקותו מתרבותם שלא תואמת עוד את סגנון חייו המודרני. הניגודים בשיר בולטים בין כל בית לבין הבתים שבאים אחריו. הבית הראשון מנוגד לבית השני ומציג את הצדדים השונים של האם: מצד אחד, דמות שצמחה מן הטבע והמשתלבת בו בהרמוניה מלאה, ומצד אחר דמות שעסוקה בגירוש שדים ורעות באמצעות אמונות טפלות. בדמותה היא מגלמת סוג של שלמות שליוותה את ילדותו של הבן-הדובר.

בתים א'-ב' מנוגדים לבית ג' ומציגים את ההבדל בין האם לבין האב: היא מייצגת את חיי המציאות, בעוד הוא מייצג את חיי הרוח. היא פועלת בעולם המוחשי ואילו הוא פועל בעולמות עליונים. יחד הם משלימים את עולמו של הבן-הדובר.

בתים א'-ג' מנוגדים לבית ד' ומציגים את ההבדל בין ההורים לבין הבן-הדובר. בעוד הם מייצגים את העולם המזרחי הישן והמסורתי, הוא פרץ את הגבולות של עולם זה, אל העולם המערבי החדש. הוא מדגיש את התרחקותו מעולם הוריו, אך מודה שבתוך לבו, הוא עדיין מרגיש שייך לעולם הישן והקסום בו גדל.

לסיכום :

השיר "דברי רקע ראשוניים" מתאר את רקע הילדות של הדובר ששימש לו בסיס לעיצוב עולמו הבוגר. הדובר מציג את השפעותיהם המבורכות של הוריו עליו, יחד עם שאיפתו להתרחק מהשפעות אלו ולעצב את עולמו על-פי הבנתו. הדובר מוצג כדמות המחפשת את דרכה הייחודית, לא באמצעות מרד כוחני, אלא ברוח טובה ובהערכה כנה למעשי הוריו. ברור שהבן מתמודד עם בעיה רוחנית-תרבותית. משיכתו אל המיסות של באך, עשויה ללמד על משבר זהות, שהרי אביו היה בקי מאין כמוהו בהלכות בית-הכנסת. לכאורה, מדובר במרד של בן במסורת אביו, אך אפשר שזהו ביטוי טבעי של רצון להכיר ולדעת עולמות חדשים. נראה כי הבן מצא את הפתרון למשבר בדמות שילוב בין העולמות. ה"מיסות הקטנות ביהודית מרוקאית" הוא הביטוי לחיבור בין היהדות המרוקאית לבין הנצרות המציעה שפע תרבותי-רוחני מגוון ואטרקטיבי.

"דברי רקע ראשוניים" הוא שיר הערכה כן להורים, המשלב בתוכו את הקושי להתרחק ממסורת ותרבות שאיבדו מיוקרתן לטובת השקפת-עולם חדשה ועשירה יותר המחברת בין העולמות: הישן והחדש.